

Agnieszka Kleina

"Studenci i ich świat – od stanu wojennego do Unii Europejskiej",
Elżbieta Trubiłowicz, Lublin 2006 :
[recenzja]

Kultura i Edukacja nr 4, 158-161

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

czesny Orfeusz, oraz Beaty Cyganek *Sposoby przedstawiania problemu samotności we współczesnym kinie*. Teksty, które przynosi ten Rozdział, wprowadzają w problematykę stanowiącą niejako poligon rozważań o samotności, wprowadzający w jej współczesne meandry. Poczucie samotności artysty i jego wrażliwość na tę problematykę spinają niejako klamrą rozważania z poprzednich rozdziałów, otwierając analizy zawarte w tomie na nowe wymiary wrażliwości i percepcji.

Rozdział ósmy „Aksjologia samotności” zawiera artykuły: Mariana Grabowskiego *Samotność w świetle wartości*, Danuty Ślęczek-Członk *Samotność, osamotnienie, odosobnienie. W poszukiwaniu wartości samotności* oraz Marcina T. Zdreńki *Samotność jako wartość w „obietnicy”. Przypadek Robinsona*. Niewątpliwie w zamyśle Redaktorów rozważania aksjologiczne zawarte w tym rozdziale stanowią pewne zamknięcie cyklu rozwijającej się w tomie refleksji. Teksty M. Grabowskiego i D. Ślęczek-Członk zawierają rozważania porządkujące problematykę samotności z perspektywy stosunku do wartości, która ujawnia jej aksjologiczne momenty w najbardziej klasycznej postaci. Wybrana na zakończenie rozprawa M.T. Zdreńki może budzić pewne zaskoczenie. Chociaż mówi o klasycznej formule samotności, jaką stał się Robinson Crusoe z powieści Daniela Defoe, ukazuje ją jako reakcję w kontekście wychowawczego projektu nadającego jej paradoksalny, dydaktyczny sens. Zamiast zakończenia otrzymujemy więc nowe zaproszenie do dyskusji.

Zrozumieć samotność. Studium interdyscyplinarne jest opracowaniem zasługującym na wnikliwą uwagę każdego humanisty. Przynosząc obraz problematyki skupiającej wysiłek kilkudziesięciu autorów z różnych dziedzin, zawierając niezwykle bogactwo problemów,

w sposób uporządkowany, niezwykle jasny i konsekwentny oferuje zarówno wprowadzenie w problematykę, jak i inspirację do dalszej refleksji i poszukiwań. Dla badacza problematyki samotności ma ono znaczenie lektury wręcz obowiązkowej, dla próbującego zrozumieć samotność również.

Helena Ciężela

Agnieszka Kleina (rec.): Elżbieta Trubiłowicz, *Studenci i ich świat – od stanu wojennego do Unii Europejskiej*, KUL, Lublin 2006.

Praca Elżbiety Trubiłowicz, traktująca o postawach polskiej i niemieckiej młodzieży studenckiej na tle przemian, jakie dokonywały się w ciągu ostatnich dwudziestu lat w Polsce, stanowi interesujące studium badań porównawczych. Czyniąc przedmiotem swoich rozważań wpływ przeobrażeń społecznych na postawy studentów, problem badawczy został dookreślony w stawianym przez autorkę pytaniu: *Czy w minionym dwudziestoleciu, okresie transformacji ustrojowej naszego kraju, zmieniły się postawy studentów wobec siebie, rodziny, edukacji, ojczyzny i Kościoła?*

Postawy jako przedmiot badań cieszą się szerokim zainteresowaniem wśród przedstawicieli wielu dyscyplin, wciąż jednak pozostają pytania bez odpowiedzi, w tym pytania uwikłane w daną rzeczywistość społeczną, co z kolei powoduje konieczność nieustannych retrospekcji. Autorka skoncentrowała swoje zainteresowania wokół zmiany postaw na tle wydarzeń społeczno-politycznych ostatnich dwudziestu lat w Polsce.

W części teoretycznej, korzystając z osiągnięć psychologii, jako jednej z dyscyplin na-

ukowych wiodących prym w badaniu postaw, autorka dokonuje przeglądu tejsze problematyki, sytuując swoje dociekania w teoriach z kręgu psychologii poznawczej. W rozważaniach nad zmianą postaw przyjmuje stanowisko, które upatruje fundamentalne źródło kształtowania postawy nie tylko w doświadczeniu społecznym i tradycji kulturowej, ale również we własnym i innych oddziaływaniu. Stosownie dla koncepcji swoich badań, w oparciu o perspektywę ekologiczną, wskazuje na opinie i „komunikaty perswazyjne”, które uwarunkowane wydarzeniami społecznymi, stanowią fundament dla zmiany postaw.

E. Trubiłowicz podejmuje się rozważań nad okresem transformacji w Polsce, w aspekcie wpływu, jaki może stanowić okres przemian społecznych, gospodarczych, kulturowych na kształtowanie postaw. Czas przemian w najnowszej polskiej historii autorka dzieli na trzy okresy badawcze, określając je jako: *okres stanu wojennego, początek okresu transformacji ustrojowej, okres ponowoczesności*. W odniesieniu do tego kryterium prowadziła badania w latach: 1984–1989, 1991–1992, 2001–2002. Zainteresowania skoncentrowała wokół młodzieży studenckiej, podkreślając jej wrażliwość na zmiany postaw na tle wielkich zmian społeczno-gospodarczych. Natomiast w oparciu o założenia perspektywy ekologicznej w psychologii, obiektem owych postaw czyniła środowisko bezpośrednio wpływające na funkcjonowanie człowieka, czyli mikrosystem ekologiczny (rodzinę, szkołę), oraz makrosystem ekologiczny (Kościół, ojczyznę, Europę), co umożliwia jednocześnie przegląd obrazu siebie i tożsamości społecznej młodzieży.

Fundamentem w pracy empirycznej nad obecnymi postawami studentów w rzeczywistości współczesnej Polski, E. Trubiłowicz ustanowiła wcześniejsze badania własne nad

kształtowaniem postaw studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (w latach 1984–1989 i 1991–1992), celem wskazania istotnego wpływu przemian społeczno-ekonomiczno-politycznych na zmiany postaw. Przy tym do studium badań włączyła młodzież Katolickiego Uniwersytetu w Eichstätt (1991–1992), co pozwala różnicować postawy studentów określonego typu uczelni w sąsiednich krajach.

Studium badań empirycznych tworzą metody, które stanowią powszechnie stosowane narzędzia w badaniu opinii, tj.: pytania skategoryzowane, skale pięciostopniowe typu Likerta, pytania otwarte i zdania niedokończone, a dopełnienie kwestionariusza stanowi dyferencjał semantyczny Osgooda. Wyniki badań empirycznych nie zaskakują, przynosząc w mniejszym bądź większym stopniu potwierdzenie dla stawianych hipotez. Zgodnie z przyjętą procedurą badań dokonano porównań zarówno podłużnych, poprzecznych oraz różnicowano polskich i niemieckich studentów.

Analiza wyników badań podłużnych pozwala dostrzec znaczącą zmianę postawy względem pojęcia *ja*, wskazując na zdecydowanie pozytywny obraz siebie wszystkich współczesnych badanych studentów oraz mniej pozytywny obraz (zbliżony do neutralnych wartości skali) studentów lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Niemniej znaczące zmiany dostrzega się w postawie wobec rodziny. Tu jednak nie tylko współcześni studenci przyjmują pozytywną postawę, ale również młodzież, określana przez autorkę jako „studenci stanu wojennego”, odbiera swoją rodzinę w jak najlepszym świetle. E. Trubiłowicz wskazuje, że istniejącej tendencji do przedstawiania w jak najlepszym świetle wszystkiego, co można określić jako „to, co moje”, np. rodziny, można upatrywać „(...) w potrzebie

dorównania medialnym wzorom i „postmodernistycznemu dobremu samopoczuciu”. (...) Równie prawdopodobne jest jednak, iż – jak twierdzą badacze problemu – wiek XXI może być renesansem wartości rodzinnych. Postmodernistyczne odchodzenie od uznawanych wartości i porządków rodzić może, zwłaszcza wśród młodzieży o orientacji chrześcijańskiej, potrzebę stałości i stabilizacji, jaką zawsze dawała rodzina” (s. 166).

W prezentowanym badaniu E. Trubiłowicz przyjęła trzy pojęcia przy badaniu postaw wobec edukacji. Wykorzystała termin: *szkoła* (by ukazać postawy wobec edukacji obowiązkowej), *nauka* (celem ukazania postaw wobec edukacji permanentnej), *uniwersytet* (jako miejsce nauczania i tworzenie nauki). I tak, postawy wobec *szkoły* pozwalają różnicować młodzież współczesną od pozostałych badanych grup, które wskazywały bardziej negatywne oceny. Bardzo jednorodne, pozytywne skojarzenia obserwuje się wobec pojęcia *nauka*, względem którego żadna skala zmiany nie osiąga poziomu istotności statystycznej. Tendencje, nie tyle do pozytywnego, co stabilnego stosunku wobec nauki E. Trubiłowicz tłumaczy obiektywnym odniesieniem do niej, co pozwala jej być niewrażliwą na wpływy zmian społeczno-politycznych. Natomiast zmiany postaw młodzieży wobec swojego uniwersytetu (*KUL*), podobnie jak względem *Kościół* pozwalają zauważyć aprobowany stosunek współczesnej młodzieży i w niewielkim stopniu mniej pozytywny studentów lat osiemdziesiątych. Zdecydowanie bardziej krytyczne oceny wyrażali badane początku lat dziewięćdziesiątych. Przyczyn tych negatywnych postaw Autorka dopatruje się, wskazując na trudną sytuację początku lat dziewięćdziesiątych. Podkreśla utratę przez *KUL* swojej niezależności od państwa, a tym samym statusu

enklawy „wolności nauki i myślenia” oraz kryzys *Kościół* w społeczeństwie.

Postawy wobec *Polski* pozwalają porównywać ustosunkowanie młodzieży lat dziewięćdziesiątych i współczesnych studentów, wskazując na wyraźne, choć niejednoznaczne zmiany. Pierwsza wspomniana grupa określa ojczyznę jako *pełną napięć, smutną, bierną*, ale jednocześnie też *przyjazną, bliską, różnorodną*, natomiast współczesna młodzież odbiera *Polskę* jako bardziej *demokratyczną, spokojną, usamodzielniającą* i jednocześnie mniej *przyjazną czy bardziej daleką* niż przed dziesięć laty. Przy tym wobec pojęcia *Europa* badani prezentują zdecydowanie pozytywne postawy.

Analiza badań wykazała wyraźne tendencje do pozytywnych postaw współczesnych studentów oraz krytycyzm młodzieży początku lat dziewięćdziesiątych, wobec wszystkich badanych pojęć. W odniesieniu do teorii wpływu komunikatów perswazyjnych, Autorka wskazuje przyczyny tego stanu rzeczy:

„Początek lat dziewięćdziesiątych był czasem negocjowania wszystkiego przez niemal wszystkich, co było reakcją na kilkadziesiąt lat cenzurowania i ograniczania swobód. (...) Powszeczna w tym czasie negacja norm i autorytetów pozostawiała młodzież w nowej rzeczywistości bez wzorów” (s. 168–170). Natomiast współcześni studenci „(...) to pokolenie dojrzewające w silnym oddziaływaniu mediów niosących głównie ideologię postmodernistycznej relatywizacji wartości, pozytywnego kreowania swojej osoby. (...) Współcześni studenci są pod społeczną presją obowiązku pochlebnej autoprezentacji” (s. 165).

Uwagę zwracają wyniki badań wskazujące, że tak, jak postawy względem pojęć: *ja, moja rodzina, szkoła, Polska, Niemcy, Europa*, a szczególnie *mój uniwersytet, Kościół* zmieniały się

w znaczącym stopniu w kolejnych okresach transformacji, tak w niewielkim stopniu zmiana uległa postawa względem *nauki*. Wyniki badań nie potwierdziły znaczących zmian w zależności między zmianą postaw a zaawansowaniem w tok studiów. W niewielkim stopniu dostrzega się poprawę obrazu siebie, kształtowanie postawy wobec ojczyzny czy Europy, natomiast zaawansowanie w studia, nie ma wpływu na zmianę postaw względem *rodziny i szkoły*. Przy tym pojęcia takie, jak: *moja uczelnia (KUL), Kościół* różnicują postawy studentów pierwszego i ostatniego roku, wskazując na bardziej pozytywne asocjacje tych pierwszych.

Ponadto badania potwierdziły hipotezę dotyczącą zależności kształtowania postaw od płci, wskazując jednak, że zmienna ta nie różnicuje badanych w odniesieniu do *rodziny i ojczyzny*. Generalnie badania wskazują bardziej pozytywne postawy kobiet niż mężczyzn, a owo różnicowanie postaw wyraźne staje się względem takich pojęć, jak: *ja, moja uczelnia, Kościół*. Zaskoczenie jednak stanowią wyniki dotyczące postaw wobec Niemiec, bo choć wskazują niewielkie zróżnicowanie ocen kobiet i mężczyzn, jednak w tym przypadku studentki ustosunkowały się bardziej krytycznie do sąsiedniego kraju niż studenci.

Interesującą część pracy stanowią badania dotyczące porównania polskich i niemieckich studentów. Współcześni badani z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i studenci Katolickiego Uniwersytetu w Eichstätt (badani w latach 1991–1992) wykazali istotne statystycznie zróżnicowanie w odniesieniu do pojęć: *moja rodzina, nauka, Kościół, ojczyzna, Europa, kraj sąsiedni*, natomiast nieco mniej zróżnicowań można zaobserwować w odniesieniu do: *ja, szkoła* (wyjątek stanowi tu analiza badań polskich i niemieckich studentów lat dziewięćdziesiątych, kiedy obserwujemy znaczące róż-

nice), *mój uniwersytet*. Analiza badań wskazuje na szczególnie istotne różnice w postawach wobec *Kościola, nauki czy ojczyzny*, względem których Polacy mają zdecydowanie bardziej pozytywny stosunek. To, co wyraźnie zbliża współczesnych studentów polskich i młodzież niemiecką, to podobieństwa w zakresie tożsamości indywidualnej. Jednocześnie badanie postaw wobec sąsiedniego kraju pozwala zauważyć, iż zarówno młodzież polska, jak i niemiecka używa bardziej pozytywnych skojarzeń względem sąsiadów niż opisując swoją ojczyznę. Jednak współcześni studenci KUL-u (w przeciwieństwie do polskiej młodzieży studenckiej lat dziewięćdziesiątych) mają bardziej pozytywny stosunek wobec swojej ojczyzny niż bawarscy studenci wobec Niemiec.

Mimo iż problematyka postaw cieszy się szerokim zainteresowaniem wśród badaczy wielu dyscyplin, przede wszystkim budzi ciekawość badawczą w ujęciu psychologicznym. E. Trubiłowicz skupiła swoje zainteresowania wokół nieczęsto podejmowanego przez badaczy problemu dynamiki przemian postaw w kontekście zmian społecznych, tym bardziej na tle ostatnich dwudziestu lat w Polsce. Prezentowana publikacja stanowi bogate źródło interesujących informacji dla badaczy problemu. Spojrzenie na wyniki tworzy mozaikę wszechstronnych analiz, nie tylko dostarczając czytelnikowi wielu cennych danych, dotyczących kształtowania się postaw wobec określonych aspektów środowiska w poszczególnych okresach przemian ostatnich dwudziestu lat, ale też ukazuje różnorodność postaw polskich i niemieckich studentów. Bez wątpienia jest to lektura godna uwagi nie tylko w kręgu zainteresowanych problemem studentów i badaczy, ale też grona pozaakademickiego.

Agnieszka Kleina